

Språkstörning och lärande

Praktisk – estetiska aktiviteter i en upplevelsebaserad undervisning

TEXT Gunilla Olin och Cecilia Petersson, speciallärare med inriktning grav språkstörning.

Under våra studier på speciallärarprogrammet med inriktning grav språkstörning kom vi att intressera oss för hur elevers lärandemiljöer ser ut. Våra erfarenheter av elever med språkstörning kommer från de verksamheter vi arbetar i. Många elever med språkstörning vistas i lärandemiljöer där kunskap om deras funktionshinder är bristfällig eller saknas. Det är lärandemiljöer där kommunikationen i undervisningssituationer till stor del sker via tal- och skriftspråk. Dessa uttrycksformer ställer stora krav på elevernas språkliga förmåga vilket är de förmågor som eleverna har störst svårighet med. Vi blev intresserade av vilka pedagogiska anpassningar som kan öka förutsättningarna för att elevernas kunskapsutveckling ska fungera och vårt examensarbete riktar sig mot dessa frågor.

Under vår process växte en bild med en bro fram. Vi kallade den *Kunskapens bro* där kunskap vandrar mellan eleven och pedagogen. Brons fundament bestod av språket, upplevelsebaserad undervisning och praktisk–estetisk aktivitet. De två sista fick symbolisera de pedagogiska anpassningar som vi valde att titta närmare på. Vår tanke var att upplevelser och praktisk–estetiska uttrycksformer kunde utgöra stöttor för elever med språkstörning, i mötet med den språkburna kunskapen. Studiens syfte blev att belysa hur kunskap kan utvecklas och synliggöras mellan pedagoger och elever med språkstörning i undervisningssituationer på två skolor där fler modaliteter och uttrycksformer än tal- och skriftspråk används. Vår frågeställning löd: Om och i så fall hur kan praktisk–estetiska uttrycksformer och upplevelsebaserad undervisning komplettera muntlig och skriftlig språkförmåga hos elever med språkstörning i lärandesituationer?

Språk och lärande

Språket är vårt viktigaste redskap när det gäller att kommunicera kunskap och erfarenheter, vilket är särskilt viktigt för erfarenheter som inte är gemensamt upplevda. Om språket i sig utgör ett hinder, vilket är fallet hos elever med språkstörning, krävs att kunskapsutvecklingen stöttas och kompletteras genom andra uttrycksformer. Bruner (2002) har myntat begreppet *scaffolding*, vilket på svenska kan översättas till stöttning. Han menar att elevernas kognitiva utveckling kan stöttas med hjälp av andra uttrycksformer och att de praktisk–estetiska uttrycksformerna är narrativa och därmed kan användas för att förmedla budskap, tankar och känslor. Ett antagande är att drama, dans, rytmik, musicerande, bildskapande eller skapande med annat material eller media kan utgöra den stöttning som elever med språkstörning har

behov av när kunskap ska införlivas och kommuniceras. Mycket av den undervisning som eleverna möter i skolan är dekontextualiserad, vilket innebär att kunskaperna och lärandet är skilt från den kontext som de är tänkta att användas i (Säljö, 2014). I en dekontextualiserad lärmiljö bärs kunskapen fram av språk som inte tar hänsyn till, eller är förankrat i elevernas förförståelse, vilket ytterligare försvårar för elever med språksvårigheter att tillägna sig kunskapen. Ord och begrepp är grunden i all kunskap särskilt om den är ny, men kunskap har ofta även ett budskap i form av ett innehåll. Ett innehåll som på de högre stadierna i skolan blir mer abstrakt och kontextobundet. Att tillägna sig ny kunskap enbart med ord i form av tal och skrift innebär stora utmaningar för elever med språkstörning. Genom ett upplevelsebaserat lärande kan elever med språkstörning få ytterligare stöttning. Elevernas erfarenheter och förförståelse skiljer sig åt beroende på bakgrund och intresse. I samband med upplevelsebaserat lärande blir inte dessa olikheter lika betydelsefulla och avgörande eftersom den gemensamma upplevelsen utgör en sammanhållande kontext. Vid upplevelsebaserat lärande spelar erfarenheter byggda på sinnesupplevelser stor roll och dessa är inte enbart språkburna. Dessutom är eleverna mer benägna att visa olika kunskaper och förståelser i lärmiljöer präglade av upplevelser (Gerber, Marek & Cavallo, 2001).

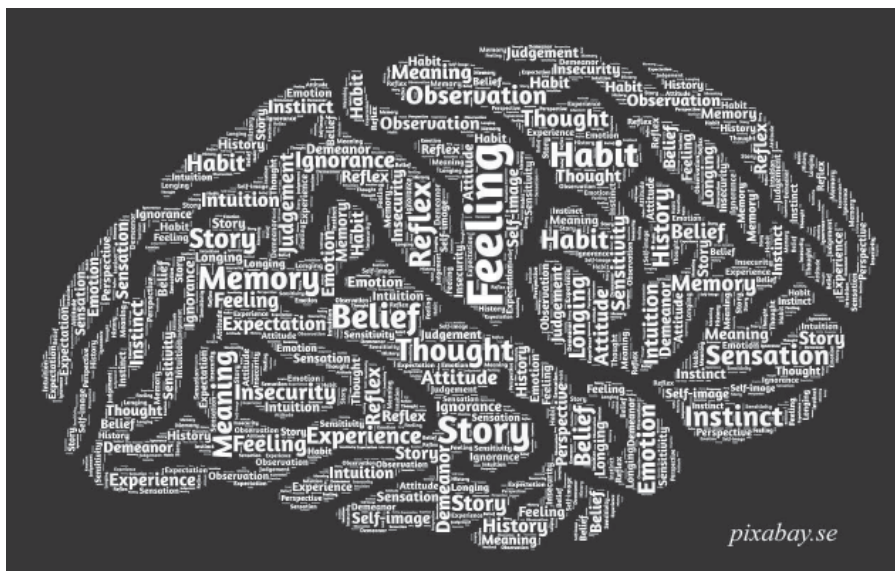
Språkinriktad undervisning är en undervisningsform och ett arbetssätt som Hajer och Meestringa (2012) presenterar där tyngdpunkten läggs på tre, som de menar, grundläggande faktorer; interaktivt lärande, språklig stöttning och en kontextrik undervisning. Exempel på kontextrik undervisning är när pedagoger i lärmiljön medvetet utnyttjar olika modaliteter för meningsskapande aktiviteter. Genom att använda olika material och föremål, visuellt och taktilt stöd, erbjuda interaktiva aktiviteter som bild, film, musik, lek, drama eller rörelse ges flera alternativ till det talade och skrivna språket. Kontexten bidrar på detta sätt med ledtrådar och stöttning så att eleven utvecklar en förståelse och ett lärande. Hajer och Meestringa menar att skolans utbildning ofta riktar sig mot en viss elevkategori och dess inlärningsstil. En variation av inlärningsstilar hade gagnat fler elever. Det är genom att låta eleverna vara aktiva

Gunilla Olin

Cecilia Petersson

i lekfulla aktiviteter där nya frågor ställs och där innehållet görs personligt som kunskap kan införlivas.

Lärande genom praktisk–estetiska uttrycksformer

I en kreativ undervisning får eleverna möjlighet att använda sin fantasi och föreställningsförmåga. I en rapport initierad av UNESCO (Bamford, 2006) myntas ett begrepp *Education in the arts and education through the arts* vilket visar på effekter utanför det ämne som varit i fokus för undervisningen. Rapporten visar att estetiska ämnen har en positiv inverkan på elevers lärande. Undervisningen i estetiska ämnen ledde till att elevernas språkutveckling förbättrades. Inom matematiken förbättrades den spatiala förmågan som används inom geometrin. Studien visar att i de länder där praktisk–estetiska ämnen får en framträdande roll i politiska styrdokument och läroplaner påverkas elevernas kognitiva, emotionella, kroppsliga och sociala utveckling.

En avgörande faktor för denna utveckling hos eleverna är att de också möter en kreativ undervisning som leds av pedagoger som har ämnesspecifika kunskaper. Saknar klasslärarna den estetiska kompetens som krävs ska externa aktörer användas. En undermålig undervisning i de estetiska ämnena kan leda till att kunskapsutvecklingen påverkas negativt för de elever som har störst behov av alternativa uttrycksformer.

Ett annat exempel som visar att undervisning i estetiska ämnen och kreativ undervisning har inverkan på andra ämnen än de som explicit undervisas är *Learning Through the Arts* (LTTA). Det är ett program där professionella konstnärer arbetar direkt med eleverna efter att de tillsammans med lärarna utvecklat läroplaner. Smithrim och Uptis (2005) undersökte om de elever som deltog i LTTA fick en mer positiv attityd till konst och lärande och om deras prestationer förbättrades i matematik och språk. Efter tre år presterade eleverna

betydligt högre på tester som gällde beräkning och uppskattning. Förändringen kom gradvis vilket visar på vikten av långsiktighet. Elevernas engagemang i konsten ledde till en ökad motivation till att inhämta kunskaper. Något som författarna menar kan bero på att deras närvaro i skolan ökade. De estetiska ämnena engagerade eleverna i lärandesituationer vilket ledde till en kognitiv, kroppslig och socioemotionell utveckling.

Lärande genom bild och drama

När det talade och skrivna språket utgör ett hinder kan bildspråket utgöra ett komplement. Även om språket är centralt för lärande så finns det andra former av tänkande som inte är beroende av språket (Vygotskij, 1995). I bearbetning och memorering av ny kunskap kan en bristande auditiv förmåga få stöd av den visuella förmågan (Baddeley, 2007). I en studie undersökte Podlozny (2000) effekterna av drama för språkliga förmågor såsom exempelvis muntlig framställning, textförståelse, läsförståelse, ordmobilisering, ordförråd och skrivande. Podloznys slutsats är att drama som verktyg har en tydlig effekt på flertalet av barns verbala förmågor. Eleverna visar på en större variation och fördjupning inom de språkliga områdena. Jacquet (2011) har också studerat dramas roll för en meningsskapande läroprocess och för skrivandet. En av de slutsatser som Jacquet drar är att pedagogiskt drama som metod kan ha en positiv inverkan på barns kommunikativa och språkliga förmåga och att barns lärande kan öka då eleverna ges utrymme att vara aktiva i läroprocessen. Metoden bygger också på ett kontextuellt stöd genom rum, roll och rekvisita. Genom drama som metod ges också flera möjligheter för repetition vilket tillsammans med den visuella uttrycksformen stödjer elevernas förståelse och inläring.

Upplevelsebaserad undervisning

I en studie av Bowker (2007) undersöktes hur elevers kunskap om regnskogen förändrades efter ett besök i

en botanisk trädgård. Ett 30-tal elever som var 9–11 år gamla fick göra teckningar före och efter ett besök i the Eden Project i Cornwall. Målet med besöket var att eleverna skulle få kunskap om regnskogen. Elevernas teckningar före besöket innehöll växter som fanns på den engelska landsbygden och regnskogens djur var i fokus. Teckningarna visade brister i skala, djup och perspektiv. Efter besöket däremot hade djuren till stor del försvunnit från teckningarna och regnskogens växter avbildades noggrant och med detaljrikedom. Även skala, djup och perspektiv hade förbättrats på teckningarna efter besöket. Under besöket fick eleverna delta i arbetsgrupper utformade för att göra lärandet interaktivt, relevant och roligt.

Känsla, motivation och självbild

Lärande beskrivs av Gärdenfors (2010) som kroppsliga, vardagliga och kulturella aktiviteter som tillsammans startar olika minnesprocesser. Dessa aktiviteter sker både individuellt och i samspel med andra. Kunskap som en lagrad information kan bearbetas och omtolkas genom reflektioner och en djupare förståelse visas när kunskapen införlivats. Om en upplevelse, positiv eller negativ, förknippas med en händelse stärks minnet. Detta kallar Gärdenfors för *emotionalitetseffekten*. Ett annat begrepp, *flow*, myntat av Csikszentmihalyi (2007), beskriver ett positivt tillstånd som en känsla av nyfunnen upptäckt, vilken driver lusten och nyfikenheten och en förhöjd prestation blir resultatet. Genom lek och samspel kan positiva upplevelser skapas som stimulerar språk, tänkande och kreativitet (Vygotskij, 1995). I en samspelsituation kan tillit byggas. Enligt Nilholm (2012) är grundförutsättningarna för lärandeprocesser att miljön upplevs trygg och att eleverna ges möjlighet att pröva sina nya kunskaper i flera olika kontexter. Detta gäller inom såväl den breda pedagogiken som alla elever möter (Marton, 2006) och inom det specialpedagogiska fältet (Bruce, 2006).

Learning by doing

I en ständigt föränderlig värld görs erfarenheter genom att eleverna interagerar med sin omvärld. Genom elevens interagerande skapas en förståelse. Föremål får precis som ord sin innebörd då de kopplas till erfarenheter som delas med andra (Dewey, 1997). När eleverna ges tillfälle att reflektera över de erfarenheter de gör i de praktiska aktiviteterna skapas förståelse. Förutsättningen ligger i själva samspelet mellan teorin och praktiken och reflektionen (Hartman, 2003). Eleverna ses som naturligt motiverade att lära och deras intressen och motivation bygger på de erfarenheter och upplevelser de bär med sig.

Slutsatser

I vårt examensarbete framkom att det i de undersökta verksamheterna, där elever med språkstörning under-

visas, finns kunskap om och erfarenhet av att dessa elever har behov av att få stöttning och arbeta med praktisk–estetiska uttrycksformer och upplevelsebaserad undervisning. Detta bidrar till att skapa en varierad, kontekstrik och interaktiv lärmiljö som stimulerar elevernas motivation och kunskapsutveckling. Dessutom belastas inte elevernas arbetsminne i lika hög grad när kunskap kommuniceras genom fler sinnen. I minnes-forskningen (Baddeley, 2007) beskrivs hur den fonologiska looppen (som bearbetar den verbala informationen) får stöd av den visuo–spatiala funktionen (som hanterar visuell och spatial information) och gör kunskapen mer tillgänglig då den via upplevelser berör fler sinnen. De i studien medverkande lärares erfarenhet är att de måste grunda lärandet i metoder som ger eleverna upplevelser och praktiska erfarenheter som det talade språket ska kunna förankras i.

Under samtalen med lärarna kommer det tydligt fram att kunskap införlivats när hela kroppen används och när fler sinnen är involverade. Att sitta rak i ryggen, med raka ben, som ett L och vara ett roder längst bak i aktern på relingen, ökar förutsättningarna för att komma ihåg ordet, känna igen det i ett annat sammanhang och framförallt att aktivt kunna använda sig av ordet. Att förstå hur stress känns i kroppen och därmed kunna benämna känslan vid ett annat tillfälle eller att komma till insikt om att det inte är kul att ensam bestämma är enligt affekt-teorin (Tomkins, 1962; Greenspan & Benderley, 1997) exempel på kunskaper som stannar kvar och ägs av eleven.

Studiens resultat visar på vikten av att skapa en lärmiljö som upplevs som stimulerande och motiverande för eleverna. Det blir väldigt tydligt att upplevelsebaserad undervisning ses som ett grundläggande förhållningssätt hos lärarna. Detta gäller ifrån flera perspektiv då de menar att det dels handlar om att nå eleverna, göra dem motiverade och skapa en förförståelse hos dem. Elever med språkstörning har behov av att möta kunskap genom olika uttrycksformer som kan komplettera tal- och skriftspråket. I en upplevelsebaserad undervisning får eleverna möjlighet att i praktiska aktiviteter omvandla teoretiska och abstrakta begrepp till en för dem konkret och hanterbar information. Det är därför viktigt att uppmuntra kollegor att skapa fler upplevelser där eleverna får använda fler sinnen.

Artikelns i sin helhet med referenser finns även på: www.sfsp.se

För den som önskar läsa hela examensarbetet förmedlar vi den gärna via e-post.

cecilia.petersson@skola.trelleborg.se
gunilla.olin@malmo.se

Referenser

- Baddeley, Alan (2007). Working memory, thought and action. Oxford University Press.
- Bamford, Anne (2006). The Wow Factor- Global research compendium on the impact of arts in education. Münster: Waxmann Verlag GmbH.
- Bowker, Rob (2007). Children's perception and learning about tropical rainforests: an analysis of their drawings. *Environmental Education Research*, vol.13, 75-96
- Bruce, Barbro (2006). Språkliga svårigheter hos skolbarn. I: Louise Bjar (Red.) *Det hänger på språket*. (349-369) Lund: Studentlitteratur.
- Bruner, Jerome (2002). *Kulturens väv – Utbildning i kulturpsykologisk belysning*. Göteborg: Daidalos.
- Csikszentmihályi, Mihály. (2007). *Flow: Den optimala upplevelsens psykologi*. 1. Stockholm: Natur och kultur.
- Dewey, John (1997). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Gerber, Brian; Marek, Edmund & Cavallo, Ann (2001). Development of an informal learning opportunities assay. *International Journal of Science Education*. Vol. 23, 569-583.
- Greenspan, Stanley & Benderley, Beryl (1997). *The growth of the mind*. Reading MA: Perseus Books.
- Gärdenfors, Peter (2010). *Lusten att förstå*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hajer, Maaike & Meestringa, Theun (2012). *Språkinriktad undervisning – en handbok*. Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Hartman, Sven (2003). *Läraren från Oil City – inför det nyväckta intresset för John Dewey*. I: John Dewey – om reflektivt lärande i skola och samhälle. (7-31) Stockholm: HLS Förlag.
- Jacquet, Ewa (2011). *Att ta avstamp i gestaltande – Pedagogiskt drama som resurs för skrivande*. Stockholm: Stockholms universitet. /Hämtad 2014-10-01/
- Marton, Ference (2006). Sameness and difference in transfer. *The Journal of Learning Sciences*. Vol.15, 501-537
- Nilholm, Claes (2012). *Barn och elever i svårigheter – en pedagogisk utmaning*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Podlozny, Ann (2000). *Strengthening Verbal Skills through the Use of Classroom Drama: A Clear Link* <http://www.jstor.org.proxy.mah.se/stable/3333644/> Hämtad 2014-10-12/
- Smithrim, Katherine & Upitis, Rena (2005). Learning Through the Arts: Lessons of Engagement. *Canadian Journal of Education* vol.28, 109-127.
- Säljö, Roger (2014). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Tomkins, Silvan (1962). *Affect, imagery, consciousness*. vol 1: The positive affects. New York: Springer.
- Vygotskij, Lev (1995). *Fantasi och kreativitet i barn- domen*. Göteborg: Daidalos
- www.learnnc.org /Hämtad 2015-01-02/